

AN tINFHILLEADH

6.1 Infhilleadh a thugtar ar na hathruithe a ghabhann foircinn focal chun feidhmeanna éagsúla na bhfocal a thaispeáint: *fear, fir; mór, móire; buail, buailigí*.

6.2 Caolú: Sa teanga labhartha is minic a dhéantar consain chaola de chonsain leathana i ndeireadh focal, agus uaireanta ina lár, le linn na focail a infhilleadh. Caolú a thugtar ar an athrú sin. Sa teanga scríofa cuirtear an t-athrú in iúl trí athrú gutaí roimh an gconsan caolaithe. Léiríonn an tábla seo a leanas na príomhathruithe a dhéantar sna gutaí de bharr chaolú na gconsan.

<i>roimh chaolú</i>	-ea-	-ea-	-éa-	-ia-	-ia-	-fo-	-io-	-iu-
<i>arna gcaolú</i>	-i-	-ei-	-éi-	-éi-	-iai-	-f-	-i-	-i-
<i>gan chaolú</i>	fear	each	éan	iasc	rian	fol	fionn	fliuch
<i>caolaithe</i>	fir	eich	éin	éisc	riain	fl	finn	fliche

Sna cásanna eile is iondúil nach ndéantar d'athrú ar na gutaí ach *i* a chur isteach roimh an gconsan atá le caolú. Tá na cásanna is tábhachtaí sa chéad tábla eile.

<i>gan chaolú</i>	at	dán	aer	aol	ceol	óg	bun	uan	úr
<i>caolaithe</i>	ait	dáin	aeir	aoil	ceoil	óig	buin	uain	úir

6.3 Leathnú: Próisis contrártha is ea leathnú agus caolú. Na hathruithe gutaí a ghabhann le caolú is iad a ghabhann le leathnú de ghnáth ach san ord contrártha. Léiríonn an chéad tábla eile na príomhathruithe.

<i>roimh leathnú</i>	-ei-	-éi-	-i-	-f-	-ui-	-ui-
<i>arna leathnú</i>	-ea-	-éa-	-ea-	-fo-	-u-	-o-
<i>gan leathnú</i>	greim	tincéir	mil	feadaíl	cuir	fuil
<i>leathnaithe</i>	greama	tincéara	meala	feadaíola	cur	fola

Sna cásanna eile is iondúil nach ndéantar d'athrú ar na gutaí ach *i* a ligean ar lár roimh an gconsan atá le leathnú.

buachail	cóir	fearúil	grósaeir	siúil	troid
buachalla	córa	fearúla	grósaera	siúlaim	troda

Eisceacht: roinn, ranna.

Uaireanta déantar athrú gutaí san infhillleadh gan caolú ná leathnú a bheith i gceist: *crios, crausa; fios, feasa.*

6.4 Coimriú: Is é rud é coimriú an litir ghutach nó na litreacha gutacha atá idir dhá chonsan a ligean ar lár san infhillleadh: *imir, imrím; saibhir, saibhre; leathan, leathnú.*

Is minic caolú nó leathnú ag gabháil leis an gcoimriú: *coinneal, coinnle; cathair, cathrach; domhain, doimhne.*

6.5 Téarmaí is ea "inscne," "uimhir," "pearsa," "tuiseal," "dfochlaonadh" a bhaineann le foirmeacha focal i gcónaí nó de ghnáth.

6.6 Inscne: An t-ainmfhocal, an t-alt, an forainm pearsanta, an forainm réamhfhoclach agus an aidiacht, sin iad na ranna cainte a ngabhann inscne leo. Ní hionann inscne agus gnéas. Le nithe beo (daoine, ainmhithe, plandaí) a bhaineann gnéas, ach is focail a bhíonn i gceist nuair a thráchtar ar inscne. Tá dhá inscne sa Ghaeilge, *baininscne* agus *firinscne*. De ghnáth freagraíonn focal firinscneach do rud fireann, agus focal baininscneach do rud baineann, ach ní i gcónaí é. Focal firinscneach is ea *cailín* agus focal baininscneach *stail*; agus tá na mílte focal firinscneach agus baininscneach ann mar ainmneacha ar rudaí gan ghnéas mar *cloch, cosán, sonas, eagla*.

6.7 Uimhir: An t-ainmfhocal, foirm tháite an bhriathair, an t-alt, an forainm pearsanta, an forainm réamhfhoclach agus an aidiacht, sin iad na focail a ngabhann uimhir leo. Tá dhá uimhir sa Ghaeilge, **an uimhir uatha** (*an t-uatha*) agus **an uimhir iolra** (*an t-iolra*). An uimhir uatha a úsáidtear nuair atá rud amháin i gceist; an t-uatha nó an t-iolra, de réir dhálaí na habairte, nuair atá níos mó i gceist.

6.8 Pearsa: Foirm tháite an bhriathair, an forainm pearsanta, an forainm réamhfhoclach agus an aidiacht shealbhach atá i gceist anseo. Tá trí phearsa ann. Don chainteoir a thagraíonn **an chéad phearsa**, don mhuintir a labhraítear leo a thagraíonn **an dara pearsa**. An **tríú pearsa** den fhocal a úsáidtear i ngach cás eile. Freagraíonn tuiseal gairmeach an ainmfhocail don dara pearsa, agus na tuisil eile don tríú pearsa de ghnáth.

Uaireanta tá trí ghinearálta leis an dara pearsa: *ba dhóigh leat (= le duine) go bhfuil báisteach air.*

6.9 Tuiseal: An t-alt, an t-ainmfhocal, an forainm, an aidiacht agus an t-ainm briathartha na ranna cainte a bhfuil tuiseal acu. Cé gur minic a athraíonn foirm an fhocail de réir a fheidhme san abairt, ní le feidhm ach le foirm a bhaineann tuiseal. Tá a lán saghsanna feidhmeanna ag an ainmfhocal ach níl ach ceithre thuisseal aige.

Seo iad tuisil na Gaeilge: **an tuiseal ainmneach** (*an t-ainmneach*), **an tuiseal tabharthach** (*an tabharthach*), **an tuiseal ginideach** (*an ginideach*) agus an **tuiseal gairmeach** (*an gairmeach*).

6.10 Dfóchlaonadh: Nuair a leagtar foirmeacha éagsúla focail amach in ord de réir uimhreach agus tuisil, agus uaireanta de réir inscne freisin, deirtear go bhfuiltear ag dfóchlaonadh an fhocail. Is iad an t-alt, an t-ainmfhocal, an aidiacht agus an t-ainm briathartha na ranna cainte a dhfóchlaontar.